

Co zbývá dodat? Snad jen poděkování za vše, co PhDr. Jana Hrabětová během šedesáti let svého muzejního působení vytvořila pro přerovský skanzen a Polabské muzeum vůbec i za cenné zkušenosti, které ochotně předává dál. Své milé kolegyni přeji k jejímu krásnému jubileu ještě mnoho etnografických, literárních i malířských úspěchů, pevné zdraví, a hlavně neutuchající radost ze života.

Hana Šídová

Polabské muzeum Přerov nad Labem

K jubileu Ireny Štěpánové

Mám rád ten čas pozdního jara, kdy dloužící se večery plní těžká vůně květů a občasné májové dešťky skrápějí zelenou krajinu plnou života, čas, v němž se 8. května 1948 narodila Irena Štěpánová, slavící letošního roku významné životní výročí.

Snad žádný etnolog není prost zvláštního vztahu ke „svému“ regionu a tak i práce příbramské rodačky prozrazují pevnou vazbu k rodnému kraji a ukotvení v národopisných oblastech na pomezí středních a jižních Čech; akcentace Podblanicka, Podbrdská i Kozácka prostupuje zřetelně jejím dílem, které přesto nezůstává u pouhého regionalismu a zcela naplňuje požadavky recentní evropské etnologie. Za ústřední téma své práce si Irena Štěpánová zvolila na jedné straně studium materiální kultury, lidový oděv, lidovou stravu a muzeologické aspekty etnologické praxe; na straně druhé se intenzivně zabývá dějinami ženské emancipace se zvláštním zřetelem k formování české občanské společnosti v průběhu 19. století.

Vrcholné tvůrčí období jubilatky koresponduje s osudy pražského Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, který po roce 1989 prodělal turbulentní vývoj. Transformaci katedry etnografie a folkloristiky v ústav směřující k modernímu pojetí evropské etnologie ovlivnila dobově příznačná vzedmutá poptávka po sociokulturní antropologii anglosaského typu. Zatímco na mnoha evropských univerzitách vyústila tato skutečnost ve vznik samostatné katedry pro rozvoj nového multivědního oboru, v rámci odborné diskuse, ale někdy i v důsledku ostrých střetů se v Praze ustavilo provizorní, avšak dodnes nevyřešené a do značné míry kolizní soužití evropské etnologie se sociokulturní antropologií na jediném pracovišti. Právě osobnost Ireny Štěpánové v době, kdy se vážně přemýšlelo o úplném vytěsnění evropské etnologie, představovala vůdčí sílu sehrávající zásadní roli pro kontinuitu oboru na Univerzitě Karlově, sílu,

kteřá nikoliv svou dominantností či průbojností, ale odborností a pedagogickými schopnostmi vytvořila v příhodném čase potřebný ostrov stability.

Ani po uklidnění situace v důsledku založení kateder sociální a kulturní antropologie na nově vzniklých fakultách i univerzitách neztrácela obliba Ireny Štěpánové mezi studenty na intenzitě; díky důrazu na živého člověka jako nositele lidové kultury dokázala vzbuzovat zájem o etnologická témata i u studentů jiných oborů, kteří pravidelně navštěvovali její přednášky. Poměrně velké množství absolventů na základě jejich kurzů zůstává nadále působit v oboru, ať již přímo profesně, nebo i zájmově, mnozí z nich se podílejí na obnově, rozvoji a zkvalitňování národopisného života v regionech, kde poslední dobou stále narůstá poptávka po lidové kultuře. I po svém odchodu z Ústavu etnologie (2017)⁴ poskytuje doc. Štěpánová odborné poradenství a neustává v aktivitách spojených s oborem.

Uvedené výzkumné zájmy přes jejich zdánlivou různorodost jednotí společné téma. S osobností jubilantky totiž zůstává pevně spojený fenomén feminismu. Nejedná se ovšem o radikální silový aktivismus, realizující se často prostřednictvím typicky „mužských“ prostředků. Feminismus Ireny Štěpánové nezaujímá polarizační stanoviska, vyznačuje se kultivovaností a reflektuje historické souvislosti při hlubokých znalostech dobového kontextu. Kategorii ženy nevyčleňuje konfrontačně z celku, ale představuje ji jako významného spolutvůrce kultury, ale i vědy, jako partnera a nikoliv nepřítele mužskému světu, neodmyslitelnou součást národní inteligence a hybatele rozvoje, iniciátora změn ve prospěch lidské společnosti jako celku. Nechybí zde souvztažnost k lidovému prostředí; činnost pražského elitního Amerického klubu dam, ale i dalších ženských spolků a vzorů ovlivňovala nejen městský národopisný ruch (zvláště krojový), ale posilovala i osobnosti regionálního významu. Také touto cestou probíhal dialog a cyklický proces živé kulturní výměny mezi městem a venkovem. Zcela výjimečný je z tohoto hlediska přístup Ireny Štěpánové ke studiu lidové stravy; doposud poměrně marginalizované téma interpretuje skrze společenský význam autorek kuchařských knih i pozdějších badatelek, akcentuje jejich roli v emancipačním procesu, touhu po seberealizaci, inklinaci k modernitě a podíl na vnášení nových myšlenek do konzervativního měšťanského prostředí 19. století. Také proto Irena Štěpánová pokaždé dokáže vybudovat kladný vztah k tématu i u těch, které problematika zpočátku příliš neoslovuje. Etnologický pohled z pozice historické vědy je zde přítom velmi cenný, většina významných žen v českém prostředí 19. století spojila svou činnost s národopisnými aktivitami a v nejednom případě se přímo podílely na formování oboru v Čechách i na Moravě.

4 Pěkný rozhovor s Irenou Štěpánovou s připojenou obsáhlou výběrovou bibliografií při této příležitosti publikoval JANEČEK, Petr: Rozhovor s etnoložkou Irenou Štěpánovou. In: *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica. Studia Ethnographica* 2017, č. 1, s. 251–263

Badatelovo ústřední téma jen málokdy alespoň částečně nevyvěrá z potřeb jeho vlastní duše. Irena Štěpánová ovšem i svým charakterem plně náleží do společnosti osobností, jejichž životy a dílo zkoumá. Sama je takovou ženou.

Jubilantce přejme duševní i fyzickou svěžest, neutuchající tvůrčí sílu a radost ze života. Oboru pak přejme, aby následováníhodný vědecký i pedagogický přístup Ireny Štěpánové nepřestával oslovovat a ovlivňovat generace současných i budoucích etnologů.

Výběrová bibliografie Ireny Štěpánové

Monografie

Lidový oděv v Čechách 19. století. Praha: SPN, 1984.

Lidový oděv na Benešovsku. Praha: Univerzita Karlova, 1987.

Lidový oděv v okolí Tábora. Tábor: Husitské muzeum, 1995.

Renáta Tyršová. Praha – Litomyšl: Paseka, 2005.

Člověk a lidový oděv – lidový oděv v životě člověka. In: Malina, Jaroslav (ed.): *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie 23*. Brno: Masarykova univerzita, 2005.

Teréza Nováková. Praha: Mladá Fronta, 2008.

Kolektivní monografie

Brouček, Stanislav – Pargač, Jan – Sochorová, Ludmila – Štěpánová, Irena: *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895*. Praha: Litera Bohemia, 1996.

Secká, Milena – Sochorová, Ludmila – Štěpánová, Irena: *Ženy rodiny Náprstkovy*. Praha: Argo, 2001.

Články

Lidový oděv na Litomyšlsku. *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica. Studia Ethnographica* II, 1974, s. 67–85.

Příspěvek k typologii středověkého oděvu. *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica. Studia Ethnographica* III, 1976, s. 9–22.

Lidový oděv na Podblanicku. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 21, 1980, s. 275–301.

Lidový oděv na Vysocku v materiálovém sběru pro národopisnou výstavu. In: Robek, Antonín – Vařeka, Josef (eds.): *Člověk a kultura v Krkonoších a krkonošském podhůří. Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1985, s. 110–117.

Kostým Mařenky ze Smetanovy Prodané nevěsty na jevišti Národního divadla jako etnografický pramen. *Český lid* 72, 1985, č. 1, s. 23–32.

Renata Tyršová a národopis. *Český lid* 78, 1991, č. 1, s. 37–45.

- Słowiańskie echa przy położeniu kamienia węgielnego pod Teatr Narodowy w r. 1868. In: Kunachowicz-Steczowska, Anna (ed.): *Pragmatyka wypowiedzi etnograficznych. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Etnograficzne* 32, 1993, s. 65–70.
- Projevy svérázu v české společnosti 80. let 19. století. *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica. Studia Ethnographica* IX, 1998, s. 115–123.
- Formování a funkce sokolského kroje v české společnosti 60. a 70. let 19. století. *Český lid* 84, 1997, č. 2, s. 137–147.
- Symbolism in the Clothes Worn by Prague Students in 1848 and 1868. In: Pargač, Jan (ed.): *Cultural Symbols and Ethnic Consciousness*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1998, s. 72–84.
- Plastyczna realizacja kostiumów w inscenizacjach o tematyce słowiańskiej w pierwszych sezonach praskiego Teatru Narodowego. In: Maj, Małgorzata – Robotycki, Czesław (eds.): *Symbole słowiańskie – symbole narodowe. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego MCCCXXXII. Prace Etnograficzne* 35. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1999, s. 29–36.
- Projevy svérázu v české společnosti 90. let 19. století. *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica. Studia Ethnographica* X, 2002, s. 143–150.
- Božena Němcová – Svatba jako osud, svatba jako obřad. *Česká literatura* 51, 2003, č. 1, s. 76–82.
- Symbolism in the Clothes Worn by Prague Students in 1848 and 1868. In: Tomandl, Miloš (ed.): *Ethnological Scripts 1990–2002*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2003, s. 159–168.
- Obrazy a zrcadla. Etnografika a slavika v díle manželů Zapových. *Český lid* 93, 2006, č. 2, s. 137–151.
- Feministické reflexe Arne Nováka. *Folia Ethnographica* 41, 2007, s. 3–11.
- Slovenské obrazy Boženy Němcové. *Český lid* 99, 2012, č. 3, s. 281–298.
- Česká expozice v Paříži 1892 a Zdenka Braunerová. *Středočeský vlastivědný sborník* 34, 2016, s. 30–39.
- Kuchařská škola Domácnost. Vaření jako (národní) umění a věda. In: Jedličková, Blanka – Lenderová, Milena – Kouba, Miroslav – Říha, Ivo (eds.): *Krajiny prostrěných i prázdných stolů II. Evropská gastronomie v interdisciplinárním přístupu*. Pardubice: Univerzita Pardubice 2017, s. 222–229.

Daniel Dědovský
Praha